

Esittelyt

Festivaalien kulttuuripoliittikkaa

Satu Silvanto (toim.), *Festivaalien Suomi*. Cuporen julkaisuja 29. Kulttuuri- poliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, Helsinki 2016. 248 s.

Kulttuuripoliittikan tutkimuksessa on viime vuosina yleistynyt festivalisaation (*festivalization*) käsite, jonka kautta on pyritty ymmärtämään monia kulttuurituotannon painotuksissa tapahtuneita muutoksia. Kulttuurin ja taiteen tuotanto tapahtuu nykyisin yhä useammin juuri tilapäisissä festivaalien ja yksittäisten kulttuuritapahtumien kaltaisissa olosuhteissa. Festivaalit ymmärretään myös taidelaitoksia ja muita vakiintuneita kulttuuri-instituutioita ketterämpinä toimijoina, eräänlaisina kulttuuripoliittikan ”monitoimityökaluina”, joilta odotetaan usein keskenään ristiriitaisiakin tavoitteita. Festivaalit vastaavat siis monella tapaa perinteistä taidepolitiikkaa paremmin kasvaneisiin vaatimuksiin taiteen ja kulttuurin sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista.

Kulttuuripoliittikan tutkimuskeskus Cuporen julkaisema artikkelikokoelma *Festivaalien Suomi* (2016) selvittää fes-

tivalisaation asemaa suomalaisessa kulttuuripoliittikassa. Vaikka Suomi on ollut perinteisestikin lukuisien festivaalien maa, niin viime vuosina festivaaleista on tullut myös suomalaisen kulttuuripoliittikan näkökulmasta kirjoittajien mukaan uudella tavalla tärkeä tutkimuskohde. Festivalisaatio ei kirjoittajien mukaan rajoitu myöskään ainoastaan kulttuuripoliittikkaan, vaan festivaaleille ominaiset käytännöt (tilapäisyys, joustavuus, muokattavuus) ovat kasvavassa roolissa myös muilla yhteiskunnan osa-alueilla. Tätä kuvaa myös teoksen näkökulmien moninaisuus. Festivaaleja lähestytään teoksessa kulttuuripoliittikan ohella myös esimerkiksi kulutussosiologian, kulttuurin taloustieteen sekä matkailututkimuksen kautta. Kirjoittajina on kulttuuripoliittikan tutkijoiden ohella myös festivaalien järjestäjiä sekä festivaalipoliittikan parissa työskenteleviä virkamiehiä.

Festivaalien Suomi

Artikkelikokoelma on jaoteltu kuuteen osaan. Näitä ovat festivaalien historia, paikkaullottuvuus, yhteisöllisyyden ja yhteistuotannon rooli festivaaleilla, yleisön ja tuottajien rakenne, festivaalipoliittikka sekä festivaalien taloudelliset merkitykset.

Historiallisia näkökulmia festivaaleihin kuvataan muun muassa kansan-

valistusseurojen laulu- ja soittojuhlien, Seurasaaren juhannusvalkeiden sekä kotimaisten rock-festivaalien kehittymisen kautta. Tämän jälkeen esitetään, että festivaalit eivät ainoastaan tapahdu tiettyssä paikassa, vaan ne myös muokkaavat tuota paikkaa (ns. placemaking). Erityisesti nykytaidefestivaalien ohjelmistot (esimerkiksi Kuopiossa toteutettava paikkasidonnainen ANTI – Contemporary Art Festival) ovat luonteeltaan tyypillisesti tapahtumapaikan tilallisuutta kommentoivia. Paikkasidonnaisille festivaaleille on tyypillistä myös se, että ne tapahtuvat ohjelmistoonsa nähden odottamattomissa paikoissa (kamarimusiikkifestivaali Kuhmossa, elokuvafestivaali Sodankylässä ja teatterifestivaali Imatralla jne.).

Keskeinen nykyfestivaaleja leimaava piirre on, että festivaalituotannon ja yleisön välinen suhde on hämartynt. Festivaalien tuottajat ja johto eivät enää vastaa kokonaisvaltaisesti sisällöstä, vaan asiakaskunnan rooli on yhä tärkeämpi. Myös festivaalikävijän voi ajatella nykyisin olevan eräänlainen tekijä-tuottaja (*prosumer*). Myös sosiaalinen media on muuttanut vahvasti festivaalien yleisön ja organisaation suhdetta.

Kirjan kaksi viimeistä osaa keskittyvät festivaalien julkiseen rahoitukseen sekä festivaalien taloudelliseen merkitykseen. Festivaalien julkista rahoitusta

voidaan perustella esimerkiksi sillä, että niiden saavutettavuus on monella tavoin korkeampi kuin taidelaitoksilla ja asiakaskunta tätä kautta monipuolisempi. Toisaalta festivaalit ovat taloudellisesti myös moneen muuhun kulttuuritoimijaan nähden käänteisesti erityisasemassa, sillä niiltä odotetaan melko suoria taloudellisia vaikutuksia. Festivaalipolitiikka onkin taidepolitiikan lisäksi myös matkailunedistämistä ja alueellista imago-markkinointia, kuten esimerkiksi Helsingin Flow Festivalin ja Helsingin kaupungin yhteistyö on osoittanut.

Festivaalien vaikutukset

Teoksessa toistuu ajatus, että festivaalit ovat kulttuuripoliittisesta näkökulmasta monella tapaa erityisasemassa, etenkin mikäli kulttuuripolitiikka ymmärretään toimina jotka liittyvät kulttuurin ja taiteen rahoittamiseen. Esimerkiksi Liisamaija Hautsalon artikkeli ”Rahat pois risujenkatkojilta” kuvaa tähän liittyvää problematiikkaa: kokeellisesta musiikistaan tunnettu John Cage esiintyi vuonna 1983 Viitasaareen Musiikin aika -festivaalilla tavalla, joka monen mielestä oli soittamisen sijaan risujenkatkontaa. Performanssin jälkeen syntyi kiivas keskustelu siitä, mitä kaikkea julkisista varoista voidaan festivaalien kontekstissa tukea.

Taiteellisen ohjelman ja kulttuuripoliittisten odotusten välinen kysymys on keskeinen edelleen, sillä monet ulkomaalaisiksi mielletyt alueet kuten kulttuurin taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset ovat nousseet huomattavasti tärkeämmiksi rahoittamista ohjaaviksi periaatteiksi kuin Cagen performanssin aikoihin. Festivaaleilta odotettua vaikutavuutta on kuitenkin haastavaa määritellä, sillä odotukset ovat usein samanaikaisesti taloudellisissa, taiteellisissa ja sosiaalisissa vaikutuksissa, joiden välillä voi olla suuriakin ristiriitoja.

Yhdeksi ratkaisuksi vaikuttavuuden tunnistamisen suhteen on esitetty, kuten Kimmo Kainulainen kirjoittaa koelmassa festivaalien ja innovaatioiden suhteen, että suorien vaikutusten sijaan festivaaleilla on ns. spillover-vaikutuksia. Taloustieteestä kulttuuripolitiikan muotisanaksi tulleella spilloverilla viitataan siihen, että esimerkiksi festivaalien vaikuttavuus ei välttämättä näy suoraan, vaan festivaalit tuottavat arvoa jossakin täysin muussa asiassa. Esimerkiksi Satu Silvanto kuvaa, kuinka Flow Festival on luonut kansainvälisessä mediassa kuvaa helsinkiläisistä ympäristötietoisina pyöräilijöinä. Tällä on monenlaista kaupunkikuvallista arvoa, vaikka tällainen imago työ Helsingille ei olekaan festivaalin alkuperäinen intentio. Tätä kautta festivaaleille voidaankin ajatella kenties suu-

rempaa taiteellista itsenäisyyttä, sillä vaikutuksien ei tarvitse olla suoria.

Mutta onko tämä riittävä perustelu vaikuttavuuden suhteen? Vaikuttavuuden arvioinnissa pitäisi kenties tehdä myös uutta käsitteellistä kulttuuripoliittista työtä, jossa festivaalin vaikutukset tunnistettaisiin siihen liittyvän eräänlaisen vaihtoehtoisten tilanteiden luomisen kautta. Teoksen artikkeleista voi tunnistaa kiinnostavan linjan, jossa erilaisten tapaustutkimusten kautta pyritään argumentoimaan, että kulttuuripolitiikan tulisi tunnistaa festivaalien merkitys juuri tällaisten koe-asetelmien luomisen kautta.

Viitteitä tällaiseen vaikuttavuuteen festivaalien ansiona antaa esimerkiksi Johanna Tuukkasen esittämä ajatus festivaaleista ennen kaikkea julkista tilaa ja sosiaalisia suhteita muokkaavana tai Tuusulassa ja Järvenpäässä järjestettävä Meidän festivaali, jota käsittelevässä kirjoituksessa Susanna Välimäki ja Marja Leena Virtanen osoittavat, kuinka musiikkifestivaalin keinoin voidaan esittää yhteiskunnallisiakysymyksiä. Esimerkiksi Sibeliuksen juhluvuonna 2015 teemana oli Jeanin sijaan ”Ainolle”, mikä kommentoi sukupuolista syrjintää samanaikaisesti sekä taiteessa että yhteiskunnassa.

Ajatus tällaisesta vaikuttavuudesta jää kuitenkin teoksessa valitettavasti hyvin viitteelliselle tasolle. Kenties yksi

mahdollisuus olisi ollut pyrkiä kytke-
mään ajatus festivaaleista vaihtoehtoisten
puheenvuorojen esittämisen areena-
na festivaalien ja karnevaalien käsitehis-
toriaan.

Vapaaehtoistyö

Festivaalit ovat myös kiintoisa alusta
kulttuurityön ja -tuotannon analyysiin,
sillä ne osoittavat miten kulttuurityöhön
kuuluu olennaisesti (palkaton) vapaa-
ehtoistyö. Festivaalitutkimus olisi hyvä
konteksti politisoida kysymys kulttuuri-
alan palkattomasta työstä laajemminkin.
Talkoolaisia valtaosana työvoimasta eivät
nimittäin käytä ainoastaan pienet nolla-
budjetin tapahtumat vaan myös usean
miljoonan budjetilla toimivat suurfes-
tivaalit.

Vapaaehtoisuutta tai talkoolaisuutta
lähestytään teoksessa joukkoistamisen
(Katri Halonen ja Elina Nikkola), vapaa-
ehtoisuuteen liittyvän asiantuntijuus- ja
kokemustiedon (Minni Haanpää) sekä
pienien festivaalien tekijäporukan yhteis-
öllisyyden rakentumisen kautta (Mari
Holopainen ja Annamari Maukonen).
Nämä artikkelit avaavat kiinnostavalla
tavalla vapaaehtoistyön useita eri motii-
veja ja merkityksiä, mutta ilman kriittistä
näkökulmaa.

Myös Satu Silvannon kirjoittamassa
johdannossa vapaaehtoistyön merkitystä

kuvataan Anne Birgitta Pessin määritel-
män mukaisesti asiana, joka tuottaa teki-
jölleen ”huikean merkityksellisiä tunne-
kokonaisuuksia” (s. 16). Affektiiviset elä-
mykset ovat varmasti talkoolaisille tär-
keitä, mutta yhä useammin vapaaehtoistyön
malli kulttuurituotannossa ei koske
ainoastaan festivaaleilta elämyksiä hake-
via tilapäisiä talkoolaisia. Eikö juuri kult-
tuuripoliittisen tutkimuksen tehtävä oli-
si ottaa kulttuurityöhön liittyvät palkat-
toman työn muodot kriittiseen tarkaste-
luun? Etenkin jos teoksen hypoteesi sii-
tä, että festivaaleilta tutut käytännöt kun-
ten vapaaehtoistyö ovat siirtymässä koh-
ti myös muita kulttuuripolitiikan ja yh-
teiskunnan osa-alueita, pitää paikkansa.

Teoksen ehdottomasti suurin ansio
on, että se esittää festivaalin moninaisena
tutkimuskohteena, kuten kirjoit-
tajien laaja monitieteellisyys osoittaa.
Osaksi tätä monitieteellisyyttä olisi sopi-
nut vielä yhteiskuntateoreettisempi ana-
lyysi esimerkiksi juuri vapaaehtoistyön
ongelmakohdista. Kirjan voi myös lukea
puheenvuorona siitä, että tämän hetken
kiinnostavin kulttuuripolitiikka tapah-
tuu jossain muualla kuin vakiintuneis-
sa instituutioissa ja käytännöissä. Siksi
tutkimus kulttuuripolitiikan perinteisten
ydinalueiden ulkopuolelta, kuten
festivaaleista, on erityisen tärkeässä ase-
massa.

Aleksi Lohtaja

YTM Aleksi Lohtaja on kulttuuripolitiikan
tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopistossa.